

Програмне забезпечення дошкільних навчальних закладів: концептуальний вимір

У статті здійснено спробу обґрунтувати та охарактеризувати програмне забезпечення дошкільних навчальних закладів з позиції концептуальних вимірів у сучасному освітньому просторі. Розкрито основні положення, принципи, методи та функції освітніх програм для дошкільця, а також уточнено дефінітивно-смісловий аспект навчально-виховної програми.

Ключові слова: зміст дошкільної освіти, програмно-методичне забезпечення, освітня програма, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми в загальному вигляді... На всіх етапах становлення і функціонування вітчизняної системи дошкільної освіти педагогічний процес у дошкільних закладах здійснювався за певними програмами. Спрямованість програмових документів змінювалось залежно від стратегічного курсу загальної системи освіти, пріоритетів освітянської політики на певному етапі розвитку суспільства. Тому в програмах для дошкільця акценти робились на різних складових освітнього процесу (вихованні, навчанні чи розвитку), що відображалось на структурно-функціональних підходах при вирішенні поставлених завдань. Кожна програма ґрунтується на засадничих положеннях Конституції України, Державної національної програми „Освіта” (Україна ХХІ століття), Законі України „Про дошкільну освіту”, Концепції дошкільного виховання в Україні, Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні.

Аналіз наукових досліджень... Над концепцією програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти на сучасному етапі працює плеяда науковців, фахівців-теоретиків, педагогів-практиків – Н.Баглаєва, Г.Беленька, А.Богущ, О.Богініч, Е.Вільчковський, Н.Гавриш, А.Гончаренко, Н.Денисенко, О.Долинна, О.Кононко, П.Кононенко, К.Крутій, Н.Кудикіна, В.Кузьменко, Н.Лисенко, Т.Піроженко, З.Плохій, Т.Поніманська, О.Проскура, Г.Раратюк, Г.Тарасенко, О.Терещенко, О.Хорошковська, Т.Шкваріна, Л.Якименко та ін. Їхні наукові доробки, трансформуючись із сучасними інноваційними технологіями, втілюються у практику роботи дошкільних навчальних закладів безпосередньо через освітню програму, чітко націлюючи на корекцію змісту навчально-виховного процесу, перехід на особистісно орієнтований, гнучкий, технологізований підхід.

Формулювання цілей статті... Охарактеризувати та обґрунтувати концептуальні засади програмного забезпечення дошкільних навчальних закладів в освітньому просторі України.

Виклад основного матеріалу... Зміст освітньо-виховного процесу в дошкільних закладах (групах) різних типів визначається чинними програмами виховання і навчання дітей дошкільного віку, які реалізуються в конкретному дошкільному закладі. Такі дошкільні заклади можуть вибирати програму виховання і навчання дітей з комплексу варіантних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також розробляти власну програму, впроваджувати нові технології, альтернативні програми, якщо вони пройшли відповідну методичну експертизу і мають дозвіл науково-методичної ради, яка створюється відповідним органом управління освітою та затверджена Статутом закладу. Зміст освітньо-виховної діяльності дошкільного закладу затверджується педагогічною радою, а вибір змісту і методів роботи з дітьми визначається типом дошкільного закладу відповідно до регіональної і національної специфіки, запитів батьків, професійної творчості педагогів.

Спеціалізовані програми і методичні рекомендації з організації та проведення освітньо-виховної роботи з урахуванням означених спрямувань відкривають перед педагогами широкі можливості. У новій ситуації розвитку суспільства державні освітні стандарти передбачають оновлення змісту навчання й виховання молодого покоління на засадах гуманізації, диференціації та інтеграції. З дошкільного віку діти мають сприймати науку не як готове знання, а як активну діяльність, як цілеспрямований процес опанування надбаннями людства впродовж усієї історії його поступального розвитку.

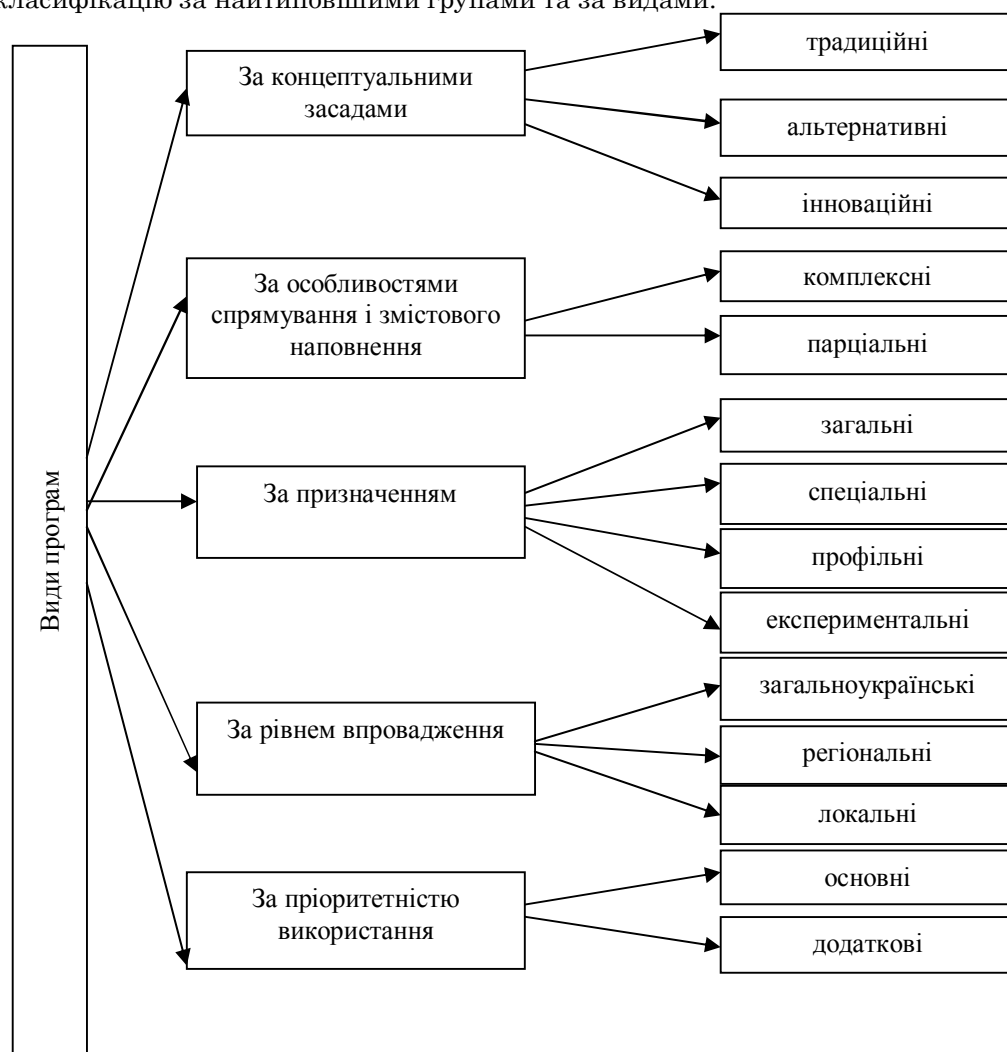
Згідно інструктивно-методичного листа МОН України від 20.06.2011 № 1/9-482 „Про роботу дошкільних навчальних закладів у 2011/12 навчальному році” освітня робота дошкільних навчальних закладів здійснюється на основі Державної базової програми „Я у Світі” (науковий редактор та упорядник О.Кононко), схвалена та затверджена наказом МОН України № 41 від 29.01.2009 р. як основна в освітній роботі з дітьми дошкільного віку. Проте в навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку можуть використовуватися й додаткові освітні програми комплексного характеру, що мають відповідні грифи Міністерства освіти і науки України [5, с.3]. Чинними сьогодні є такі програми

як „Дитина” (наукові керівники В.Кузьменко, Н.Кудикіна, О.Проскура), „Дитина в дошкільні роки” (науковий керівник К.Кругій), „Крок за кроком”, „Українське дошкілля” та „Впевнений старт”.

Як зазначила завідувач сектора науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту О.Долинна на засіданні прес-центру „Главкому”, що за цими програмами і раніше працювали дошкільні заклади, але, з часом, гриф, наданий цим програмам, втратив силу. Наразі вони доопрацьовані, зміст їх осучаснено, пройдено експертизу, заслухано на засіданні комісії з дошкільної педагогіки і психології, їх схвалено, надано відповідні грифи і завізовано у Міністерстві [1].

Зміст сучасної дошкільної освіти в Україні, яку визнано початковою, вихідною ланкою системи освіти в країні загалом, визначається Базовим компонентом дошкільної освіти. Базовий компонент спирається своєю сутністю і спрямованістю стратегії на фундаментальні засади. Найважливішими з-поміж них є удосконалене науково-методичне забезпечення максимальним відбором обсягу знань за державною ознакою.

Узагальнено: всі чинні програми сконцентровані на особистості дитини й на механізмах її розвитку, отож і різняться між собою в залежності від тих пріоритетів, які визначаються домінуючими. Визнання певної методології дослідження закономірностей розвитку особистості, чинників і умов його оптимізації та вияв на їх підставі концептуально-філософських основ конкретної програми зумовлює їх класифікацію за найтипівішими групами та за видами:

При розробленні програм для дошкільної освіти автори орієнтуються на державну політику в галузі освіти, стратегічний курс розвитку системи освіти в цілому. З огляду на це узгоджуються концептуальні засади та змістове наповнення програм з пріоритетами загальнонародських цінностей. Сучасні програми покликані формувати загальну культуру, забезпечувати максимальне використання можливостей кожного вікового періоду для особистісного зростання дошкільника, а також вчасну корекцію вад фізичного чи(і) психічного розвитку, досягнення шкільної зрілості, але при цьому не завищувати рівень вимог до освіти наймолодших, не переносити у дошкілля пріоритети початкового шкільного навчання.

За таких умов реалізація програм забезпечує своєчасний, повноцінний і цілісний розвиток життєвокомпетентної особистості дитини та її базових якостей, оптимальні фізичні й психічні навантаження з метою охорони здоров'я та поліпшення фізичного, психічного, соціального благополуччя дитини, захисту її від перевтоми та дезадаптації.

За основу при розробленні програм використовують як відомі загальнонаукові принципи (актуальності, науковості, доступності, відповідності програмового матеріалу віковим особливостям розвитку дітей, послідовності, систематичності, концентричності тощо), так і специфічні принципи, які відповідають сучасним тенденціям розвитку, виховання і навчання дошкільників: дитиноцентризму, природовідповідності, людиновідповідності, відповідності світському і гуманістичному характеру освіти, єдності розвивальних, виховних, навчальних цілей і завдань дошкільної освіти, доцільного поєднання наукової обґрунтованості й можливості практичного застосування, повноти, необхідності й достатності, особистісно орієнтованої взаємодії дорослих і дітей, раціонального співвіднесення організованої і самостійної, вільної діяльності у дитячому бутті, урахування провідних видів діяльності дітей, забезпечення індивідуального та диференційованого підходів у освітній роботі з дітьми, інтеграції змісту, форм, методів, засобів розвитку, виховання і навчання дошкільників тощо.

Охарактеризуємо принципи, які мають стати визначальними при здійсненні аналізу чинних програм дошкільного виховання. Згідно рекомендацій Н.Лисенко, насамперед, слід встановити їх статут з так званого освітнього документа, що окреслює зміст навчально-виховної роботи з дітьми в перші шість-сім років життя та його адміністративно-територіальну супідрядність, а також особливості реалізації в Україні. Тому за змістовим значенням це можуть бути базові державні, регіональні чи колективні (авторські) програми.

Щодо культурологічного принципу, то слід зауважити, програма сприяє реалізації загальної мети й конкретних цілей навчання, що перетинаються з вихованням й розвитком особистості загалом. Адже культура ґрунтується на народнопедагогічному потенціалі, на дійсних надбаннях людства, на його знаннях і досвіді та способах діяльності, а також на здатності кожної людини створювати нове. Отже кожна програма має спрямовуватись на культивування і стимулювання, прагнення особистості до всього нового, що відповідатиме різностороннім запитам людини ХХІ ст. [4, с.303].

Окремо слід охарактеризувати структурно-інформативний принцип. Для оперування його змістом слід бути ґрунтовно обізнаним з арсеналом інструктивно-методичного забезпечення програми, знати зміст і спрямованість програмових матеріалів на допомогу вихователів і методичних посібників для студентів. Важливо встановити наявність концептуальних підходів, чіткість установок щодо педагогічної стратегії, логічність за структурними і компонентними горизонтальних та вертикальних зв'язках у межах „сфер” і „субсфер”, наявність якісно-кількісних показників у діагностуванні поведінки й діяльності кожного вихованця, визначеність загальнопізнавальних і загальнорозвивальних пріоритетів з огляду на принцип незавершеності виховання.

Незавершеність зумовлена мобільністю виховання і свідчить про незавершеність розвитку особистості на кожному віковому етапі. Цей принцип передбачає визнання кожного життєвого періоду в розвитку людини як самодостатнього і самоцінного, а не лише як підготовку до подальшого життя. Принцип незавершеності виховання передбачає визнання того, що для кожної дитини притаманна незавершеність і незавершене. Перебуваючи в діалектичних взаєминах зі світом і з самим собою, кожна дитина зберігає потенційну можливість і властивість самозмінюватися. Отже, аналізуючи програму з точки зору принципу незавершеності виховання, доцільно брати до уваги те, як її зміст забезпечує на кожному віковому етапі розвиток і реалізацію можливостей кожного вихованця і проектує сфери для його самоутвердження у реальному майбутньому.

В експертній оцінці чинних програм дошкільля важливим є принцип відкритості-закритості їх змісту. Рівень урахування цього принципу свідчить про готовність її авторів (укладачів) до модернізації викладу, його доповнення новітніми знахідками, змін з урахуванням регіональних, етносоціокультурних компонентів [4, с.304]. Саме це дає змогу відкривати різні альтернативні типи дошкільних закладів, створювати варіантні програми та методики навчання і виховання дітей з урахуванням запитів соціуму. Загалом вказаний принцип не обмежує внесення змін у зміст програми та в добір педагогічних технологій його реалізації.

Навчально-виховна програма має відповідні функції: соціальна (узгоджені позиції замовників: держави, суспільства, учасників освітнього процесу); кореляційна (комплексна умова реалізації концепції закладу – науково-методичне забезпечення і обґрунтованість, суб'єктна орієнтованість, структурованість, відкритість); правозахисна (механізм забезпечення прав дитини у сфері дошкільної освіти); економічна (опис і пред'явлення комплексної освітньої послуги, що надається ДНЗ населенню); іміджева (візитна картка закладу, що пред'являється суспільству); бюджетна (організаційно-педагогічне обґрунтування бюджету закладу).

Програма, як правило, фіксує освітні цілі і результати пропонованої дітям освітньої діяльності. К.Круглій характеризує освітню програму як складну і відкриту систему компонентів (частин) і зв'язків

між ними, об'єднаних пріоритетними освітніми цілями, концептуально взаємообумовленими завданнями і змістом, формами і методами організації освітнього процесу, де кожна позиція накладає відбиток на всі інші, що і створює в результаті певну сукупність умов для розвитку дитини [3]. Освітня програма закладу є також комплексом прийомів із забезпечення ефективної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу в досягненні поставлених цілей і отриманні проєктованих результатів.

Значення і цінність навчально-виховної програми полягає в тому, щоб виразити цілеспрямованість освітнього процесу в ДНЗ (стратегічну і тактичну), визначити себе як єдиний живий організм, цілісну педагогічну систему, де кожен елемент, частина, зберігаючи свою особливість, працює разом з іншими у злагодженому ритмі, продовжуючи і підтримуючи один одного.

На думку О.Долинної, сучасні програми для дошкільної освіти – це такі своєрідні навчальні видання, які, на відміну від навчальних програм для загальної середньої освіти, не лише визначають зміст, обсяг, порядок вивчення і подачі дітям певного навчального матеріалу, а й орієнтують на комплексну реалізацію виховних, розвивальних, навчальних завдань із поступовим ускладненням на кожному віковому етапі, стадії, фазі. Будь-яка нова програма для дошкільної освіти (загальна або профільна) буде актуальною, якщо розроблятиметься з урахуванням вимог часу, прогресивних тенденцій і підходів до організації, змістового наповнення педагогічного процесу та відповідатиме затвердженим освітнім стандартам [2, с.4].

Програма виховання й навчання дітей дошкільного віку, за Т.Поніманською, – це державний документ, який визначає цілі, завдання і зміст роботи з дітьми з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей [5, с.125], на основі якого здійснюється робота дошкільного навчального закладу.

Отже, під програмою для ДНЗ будемо розуміти навчальне видання, нормативний документ, у якому відповідно до державного стандарту дошкільної освіти (БҚДО) окреслено зміст навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку за відповідними розділами, зміст яких конкретизовано в кожній віковій групі; передбачає організацію життя дітей, режим дня в ДНЗ; передбачає різні види діяльності; має чітку структуру та регламентований зміст, спрямована на формування у дітей знань, умінь і навичок. Таку дефініцію подає Т.Степанова [7, с.75].

Н. Лисенко пропонує здійснювати аналіз змістових і нормативно-правових основ сучасних програм дошкільного виховання за такими опірними тематичними параметрами:

- концепція програми й основні засадничі положення (завдання розвитку, навчання, виховання);
- принципи побудови програми;
- структура програми, логіка єдності її основних компонентів;
- особливості програми, її відмінні ознаки з нині чинними;
- суб'єктивна оцінка достоїнств та дискусійних положень програми, сприйнятливості до альтернатив;
- оцінка оригінальності змісту та його спрямованості на розвиток;
- характеристика типу дошкільного закладу, сприйнятливого до апробації програми;
- синтез ідей вітчизняної та зарубіжної освітніх систем;
- проєктування можливих утруднень в апробації програми;
- відповідність професіограми практикуючих вихователів до роботи за новою програмою [4, с.305].

Подібному аналізу підлягають не лише комплексні, а й парціальні програми, які чимраз ширше практикуються в дитячих садках різного типу, в тому числі в центрах реалізації наукових ідей відомих педагогів минувшини й сучасності. Аналітико-порівняльний аналіз кожної освітньої програми уможливило впровадження педагогічних інноваційних технологій, оригінальність підходів до організації педагогічного процесу з дітьми різних вікових груп. Адже цілком зрозуміло, що формальне перенесення навіть універсальної програми в реальний педагогічний процес не забезпечить очікуваних результатів. Отож, володіння ситуацією в конкретному закладі дошкільної освіти і раціональне проєктування напрямів його подальшого розвитку спирається на творчий потенціал та креативність вихователів.

Багатовіковий досвід розвитку освіти в Україні, як і в усьому світі, свідчить, що гарантом реалізації всіх прав і свобод особистості слугує їх діалектична єдність з дотриманням прав на освіту. Відповідно до Конституції України вони представлені як конституційно-правові норми. За останні роки в Україні функціонує водночас з державними понад 20 альтернативних освітніх програм для дошкільця. Здебільшого вони різняться структурними й організаційно-функціональними підходами.

Замість однієї обов'язкової програми для всіх закладів дошкільної освіти чинними стають й авторські програми, що пройшли наукову експертизу й рекомендовані до впровадження. Педагогам надається право не тільки на вибір програми, а й на певну корекцію та адаптацію її змісту з урахуванням умов реального педагогічного процесу конкретного дитячого садка. В умовах, які склалися в сучасному дошкільлі, багато важить дотримання цивілізованого контролю за рівнем освіти дітей у різних типах дошкільних закладів. Такий контроль, який може захистити дитину від

некомпетентного педагогічного впливу, від непрофесійності, дилетантизму, має забезпечити уведення державних освітніх стандартів. Вони поширюються не лише на зміст програм дошкільного виховання й педагогічні технології їх впровадження, а й на стиль взаємин, які формуються між учасниками педагогічного процесу на засадах особистісно зорієнтованих пріоритетів.

Висновки... Отож, розробка нових програм, до якої сьогодні активно прилучилися й окремі педагоги, вимагає, передусім, чіткого визначення концептуальних засад у ставленнях до розвитку особистості, історико-педагогічної ерудиції, наукової підготовки, методичної досконалості й особистої творчості. Багаторічний досвід переконує, що в створенні нових програм опертям мають слугувати і теоретичні знахідки і передбачення вчених, дослідників у царині тієї чи іншої проблеми, її аспектів, а також використання елементів традиційних педагогічних технологій, що апробовані роками й дали очікувані результати. Інтегрування інноваційних підходів і традицій не применшує пріоритети нових програм, а навпаки, вказує перспективні напрями для їх подальшого розвитку й вдосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Долинна О. Дошкільна освіта як невід'ємна складова виховання дитини [Електронний ресурс] / О. Долинна. – [Цит. 2010,12 серпня]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/articles/1486.html>. – Загол. з екрана.
2. Долинна О. П. До питань розробки та впровадження програм для дошкільної освіти / Долинна О. П., Низковська О. В. // Дошкільна освіта. – 2008. – № 2(20). – С. 4–8.
3. Крутій К. Модель програмового забезпечення дошкільної освіти: на шляху становлення [Електронний ресурс] / К. Крутій, В. Кузьменко. – Режим доступу : // <http://www.ukrdeti.com/iamysviti/iamysviti6.html>. – Загол. з екрану.
4. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства : навч.-метод. посіб. / Н. В. Лисенко. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2011. – 720 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2004. – 456 с.
6. Про роботу дошкільних навчальних закладів у 2011/12 навчальному році : лист М-ва освіти і науки, молоді і спорту України від 20.06.2011 № 1/9-482 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2011. – № 17/18. – С. 3.
7. Степанова Т. М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець XIX-XX століття) : [моногр.] / Т. М. Степанова. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2011. – 424 с.

Анотація

Н.А.Фроленкова

Програмное обеспечение дошкольных учебных заведений: концептуальное измерение

В статье осуществлена попытка обосновать и охарактеризовать программное обеспечение дошкольных учебных заведений из позиции концептуальных измерений в современном образовательном пространстве. Раскрыты основные положения, принципы, методы и функции образовательных программ для дошкольного образования, а также уточнен смысловой аспект учебно-воспитательной программы.

Ключевые слова: содержание дошкольного образования, программно-методическое обеспечение, образовательная программа, дети дошкольного возраста.

Summary

N.O.Frolenkova

Software of Pre-School Educational Establishments: Conceptual Dimension

An attempt to ground and describe software of pre-school educational establishments from the position of the conceptual dimension is carried out in the article. Substantive provisions, principles, methods and functions of the educational programs, for pre-school education are exposed, and also the aspect of the educational program is specified.

Keywords: content of pre-school education, programm-methodical providing, educational program, children of pre-school age.

Дата надходження статті: „14” березня 2012 р.